

Marcin Nowak
(Ministerstwo Spraw Zagranicznych)

JAPOŃSKIE NORMY JURYSDYKCYJNE – JUŻ REŻIM BRUKSELSKI CZY JESZCZE *COMMON LAW*?

ABSTRACT

JAPANESE NORMS ON INTERNATIONAL JURISDICTION – ALREADY THE BRUSSELS RÉGIME OR STILL COMMON LAW?

The author indicates some of the similarities between the Japanese norms on international jurisdiction and the norms of the Brussels Régime (particularly having in mind the Regulation Brussels Ibis). In the next step, an attempt is made to highlight those norms which have a clearly distinctive character, making it impossible to clearly categorize the norms of the Japanese Code of Civil Procedure on international jurisdiction either to the Brussels Régime, or the *common law*.

KEYWORDS: private international law, international jurisdiction, Japan.

1. Uwagi ogólne

Jak wiadomo, Wyspy Japońskie położone są między Eurazją i Ameryką. W całej swojej nowożytnej historii, Japonia potrafiła w umięjętny sposób wykorzystać swoje położenie geograficzne, elastycznie dobierając źródła potrzebnych w danej chwili koncepcji i idei, tak aby następnie móc przetworzyć je na swoją modłę. Podobnie stało się również z japońskim prawem prywatnym międzynarodowym, a konkretnie – z normami regulującymi właściwość międzynarodową (jurysdykcję krajową) sądów japońskich.

Celem artykułu nie jest zaprezentowanie komentarza do obowiązujących japońskich norm jurysdykcyjnych. Praca tego rodzaju przekraczałaby bowiem ramy krótkiego artykułu. Autor podejmuje natomiast próbę zasygnalizowania wybranych podobieństw japońskich norm jurysdykcyjnych do norm reżimu brukselskiego Unii Europejskiej (w szczególności zaś rozporządzenia Bruksela Ibis¹). W następnej kolejności wskazane zostaną wybrane normy, które mają charakter wyraźnie odmienny, decydujący o tym, że przepisów japońskiego Kodeksu postępowania cywilnego² z zakresu międzynarodowego prawa postępowania cywilnego o jurysdykcji krajowej nie da się jednoznacznie przyporządkować ani do reżimu brukselskiego, ani do *common law*.

Do niedawna prawo japońskie nie zawierało pisanych norm jurysdykcyjnych, takich jak te przewidziane w przepisach polskiego Kodeksu postępowania cywilnego z zakresu międzynarodowego prawa postępowania cywilnego (pomijając normy jurysdykcyjne zawarte w wiążących Japonię umowach międzynarodowych)³. Stan prawny uległ jednak zmianie z chwilą wejścia w życie ustawy z dnia 2 maja 2011 r. o częściowej zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz ustawy o środkach tymczasowych⁴.

Tekst ustawy przetłumaczony został zarówno na język niemiecki⁵, jak i na język angielski⁶. Tłumaczenie japońskiego kodeksu postępowania cywilnego na język angielski, uwzględniające omawianą nowelizację, dostępne jest zaś na stronie internetowej prowadzonej przez japońskie Ministerstwo Sprawiedliwości⁷.

-
- 1 Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1215/2012 z dnia 12 grudnia 2012 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych; Dz.Urz. UE L 351 z 20.12.2012, s. 1, ze zm.
 - 2 民事訴訟法 (Minji soshō hō – Kodeks postępowania cywilnego), nr 109 z dnia 26 czerwca 1996 r., ze zm.
 - 3 Y. Nishitani, *International Jurisdiction of Japanese Courts in a Comparative Perspective*, Netherlands International Law Review 2013, nr 2 (60), s. 252.
 - 4 Ustawa nr 36 z dnia 2 maja 2011 r., weszła w życie 1 kwietnia 2012 r.
 - 5 Y. Nishitani, *Die internationale Zuständigkeit japanischer Gerichte in Zivil – und Handelssachen*, IPRax 2013, nr 3 (33), s. 289–295.
 - 6 M. Dogauchi, *Act for Partial Revision of the Code of Civil Procedure and Civil Provisional Remedies Act*, „Japanese Yearbook of International Law” 2011, nr 54, s. 723–732.
 - 7 Japanese Law Translation, www.japaneselawtranslation.go.jp.

2. Już reżim brukselski?

Obowiązujące przepisy japońskiego Kodeksu postępowania cywilnego z zakresu międzynarodowego prawa postępowania cywilnego o jurysdykcji krajowej pod wieloma względami przypominają przepisy reżimu brukselskiego, obowiązującego w państwach członkowskich Unii Europejskiej z wyłączeniem Danii (rozporządzenie Bruksela Ibis), w Danii (Umowa między UE oraz Królestwem Danii o jurysdykcji i uznawaniu oraz wykonywaniu orzeczeń w sprawach cywilnych i handlowych⁸) oraz w państwach członkowskich Europejskiego Obszaru Gospodarczego (tj. w Islandii, Liechtensteinie oraz Norwegii) a także Szwajcarii (Konwencja z Lugano 2007⁹).

Podobieństwa te zostaną zaprezentowane na przykładzie trzech zagadnień: jurysdykcji ogólnej, przepisów dotyczących umów prorogacyjnych a także na przykładzie jurysdykcji szczególnej w sprawach dotyczących umów konsumenckich i pracowniczych.

2.1. Jurysdykcja ogólna

Po pierwsze, prawo japońskie oraz reżim brukselski w podobny sposób reguluje jurysdykcję ogólną sądów państwowych w sprawach cywilnych i handlowych.

Zgodnie z art. 3–2 Kpc jap., podstawowym łącznikiem wyznaczającym krajową jurysdykcję ogólną sądów japońskich jest, podobnie jak w wypadku rozporządzenia Bruksela Ibis, miejsce zamieszkania pozwanego¹⁰ (*actor sequitur forum rei*). Przepis przyznaje przy tym jurysdykcję krajową sądom japońskim również wobec osób nieposiadających miejsca zamieszkania w Japonii (zarówno wobec apatrydów przebywających w Japonii, jak i wobec osób przebywających poza granicami Japonii, których ostatnie miejsce zamieszkania znajdowało się w tym państwie i które nie ustanowiły jeszcze nowego miejsca zamieszkania). Norma ta skonstruowana jest zatem w ten sposób, aby zawsze możliwe było ustalenie właściwości międzynarodowej sądów przynajmniej jednego państwa jako sądów właściwości ogólnej¹¹.

⁸ Dz.Urz. UE L 182 z 10.07.2015, s. 1.

⁹ Dz.Urz. UE L 339 z 21.12.2007, s. 3.

¹⁰ 住所 – jūsho, tłumaczenie własne.

¹¹ Y. Nishitani, *International Jurisdiction...*, *op. cit.*, s. 255.

Prawo japońskie posłużyło się zatem tradycyjnym łącznikiem jurysdykcji krajowej ogólnej, a mianowicie miejscem zamieszkania pozwanego. Artykuł 3–2 Kpc jap. wyraźnie bowiem posługuje się pojęciem 住所 – jūsho, które zgodnie z art. 22 japońskiego Kodeksu cywilnego¹² zdefiniowane jest jako miejsce, w którym ześrodkowane zostały interesy życiowe osoby fizycznej. Łącznik ten można uznać za odpowiednik polskiego łącznika miejsca zamieszkania, a łącznik subsydiarny zwykłego pobytu¹³, o którym mowa w art. 3–2 Kpc jap. – za odpowiednik łącznika zwykłego pobytu w polskim prawie prywatnym międzynarodowym. Powyższą wykładnię łącznika „miejsca zamieszkania” potwierdza dodatkowo uzasadnienie ustawy nowelizującej z dnia 2 maja 2011 r.¹⁴

Zgodnie z art. 62 ust. 1 rozporządzenia Bruksela Ibis, w celu ustalenia, czy strona ma miejsce zamieszkania na terytorium państwa członkowskiego, którego sądy rozpoznają sprawę, sąd stosuje swoje prawo. Przepis ten nie definiuje zatem pojęcia „miejsca zamieszkania” w sposób autonomiczny, ale zawiera w tym zakresie odesłanie do prawa wewnętrznego państw członkowskich Unii Europejskiej. Z oczywistych względów art. 3–2 Kpc jap. analogicznego odesłania nie zawiera.

W tym miejscu należy zasygnalizować, że ustalanie jurysdykcji ogólnej na podstawie łącznika miejsca zamieszkania pozwanego nie jest jedynym możliwym rozwiązaniem na gruncie unijnych norm jurysdykcyjnych. Istnieje kilka aktów normatywnych prawa wtórnego UE, w których jurysdykcję ogólną wyznacza nie miejsce zamieszkania pozwanego, ale jego miejsce zwykłego pobytu. Jako przykład można wskazać art. 8 ust. 1 rozporządzenia Bruksela IIbis¹⁵, zgodnie z którym w sprawach odpowiedzialności rodzicielskiej jurysdykcję mają sądy państwa członkowskiego, w którym w chwili wniesienia pozwu lub wniosku dziecko ma zwykły pobyt, czy też art. 4 rozporządzenia Rzym IV¹⁶, zgodnie z którym sądy

12 民法 (Minpō – Kodeks cywilny), nr 89 z dnia 27 kwietnia 1896 r., ze zm.

13 居所 – idokoro, tłumaczenie własne.

14 Y. Nishitani, *International Jurisdiction...*, *op. cit.*, przypis 22.

15 Rozporządzenie Rady (WE) nr 2201/2003 z dnia 27 listopada 2003 r. dotyczące jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej, uchylające rozporządzenie (WE) nr 1347/2000; Dz.Urz. UE L 338 z 23.12.2003, s. 1.

16 Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 650/2012 z dnia 4 lipca 2012 r. w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń, przyjmowania i wykonywania dokumentów urzędowych dotyczących

państwa członkowskiego, w którym zmarły miał swoje miejsce zwykłego pobytu w chwili śmierci, mają jurysdykcję do orzekania co do ogółu spraw dotyczących spadku. Tym niemniej, rozporządzenie Bruksela Ibis, podobnie jak i Kpc jap., w dalszym ciągu posługuje się tradycyjnym łącznikiem miejsca zamieszkania pozwanego.

2.2. *Prorogatio fori*

Po drugie, prawo japońskie oraz reżim brukselski w sposób podobny (aczkolwiek nie identyczny) reguluje jurysdykcję krajową w sytuacji, w której strony zawarły umowę prorogacyjną.

Artykuł 3–7 Kpc jap. umożliwia bowiem zawarcie umowy o właściwość międzynarodową sądu lub sądów Japonii lub innego państwa, o ile nie zachodzi jeden z przypadków jurysdykcji wyłącznej określonych w art. 3–5 oraz art. 3–10 tego kodeksu, a także, co do zasady, o ile sprawa nie dotyczy umowy z udziałem konsumenta lub stosunku pracy.

Podobnie jak w wypadku rozporządzenia Bruksela Ibis, art. 3–7 Kpc jap. wymaga, aby umowa prorogacyjna dotyczyła określonego stosunku prawnego. Ważność umowy uzależniona jest ponadto od zawarcia jej w formie pisemnej. Również podobnie jak ma to miejsce w wypadku rozporządzenia, art. 3–7 Kpc jap. nie zawiera przesłanki obiektywnego związku sprawy z wybranym przez strony *forum* i umożliwia stronom zawarcie umowy prorogacyjnej, w której jako właściwe międzynarodowo wskazane zostaną sądy państwa „neutralnego”¹⁷ („państwa trzeciego” w terminologii unijnej).

Zarówno na gruncie rozporządzenia, jak i na gruncie art. 3–7 Kpc jap. strony mogą przyznać sądowi wybranego państwa zarówno jurysdykcję krajową wyłączną, jak i niewyłączną. W przeciwieństwie jednak do art. 25 ust. 1 zd. 2 rozporządzenia, przepis japoński nie wskazuje charakteru jurysdykcji w razie gdyby strony nie określiły go w umowie prorogacyjnej (na gruncie rozporządzenia jurysdykcja ta ma charakter wyłączny, o ile strony nie uzgodniły inaczej). Ponieważ jurysdykcji krajowej wyłącznej nie można domniemywać, z uwagi na jej wyjątkowy charakter i związaną z tym konieczność wąskiej wykładni jej podstaw, należy

dziedziczenia oraz w sprawie ustanowienia europejskiego poświadczenia spadkowego; Dz.Urz. UE L 201 z 27.7.2012, s. 107.

¹⁷ Y. Nishitani, *International Jurisdiction...*, *op. cit.*, s. 265.

przyjąć, że w sytuacji, w której strony umowy prorogacyjnej nie doprecyzowały charakteru właściwości międzynarodowej, wówczas będzie ona miała charakter niewyłączny. W praktyce jednak należy się spodziewać, że kwestia ta zostanie uregulowana w samej umowie.

2.3. Sprawy dotyczące umów z udziałem konsumentów oraz stosunków pracy

Po trzecie, prawo japońskie oraz reżim brukselski w sposób podobny regulują jurysdykcję krajową szczególną w sprawach dotyczących umów konsumenckich oraz stosunków pracy. W przeciwieństwie do przepisów rozporządzenia, przepisy Kpc jap. nie zawierają jednak norm regulujących właściwość międzynarodową szczególną w sprawach dotyczących ubezpieczeń.

Artykuł 3–4 Kpc jap., który ma na celu ochronę słabszej strony stosunku pracy (konsumenta), jest normą wyraźnie wzorowaną na art. 17 i n. rozporządzenia (art. 20 i n. rozporządzenia). Jest to zarazem rozwiązanie nowe w japońskim porządku prawnym¹⁸, wprowadzone do prawa japońskiego po raz pierwszy na mocy noweli z 2 maja 2011 r.

Podobnie jak w wypadku przepisów rozporządzenia, przedsiębiorca (pracodawca) może wnieść powództwo jedynie przed sąd tego państwa, w którym znajduje się miejsce zamieszkania konsumenta (pracownika). Jako wyjątki od tej zasady przewidziano możliwość zawarcia przez konsumenta (pracownika) umowy prorogacyjnej *pro futuro* na zasadzie art. 3–7 Kpc jap., a także możliwość wdania się przez konsumenta (pracownika) w spór, na zasadzie art. 3–8 Kpc jap.¹⁹.

Natomiast konsument może wytoczyć powództwo przed sąd japoński zarówno w sytuacji, w której jego miejsce zamieszkania znajdowało się w Japonii w chwili zawarcia umowy, jak i w sytuacji, w której jego miejsce zamieszkania znajdowało się w Japonii w chwili wytoczenia powództwa. Z kolei pracownik może wytoczyć powództwo przeciwko swojemu pracodawcy przed sąd japoński, jeżeli miejsce wykonania umowy o pracę znajduje się w Japonii (a jeżeli miejsca tego nie sposób ustalić – gdy zakład zatrudniający pracownika znajduje się w Japonii).

¹⁸ D. Yokomizo, *The New Act on International Jurisdiction in Japan: Significance and Remaining Problems*, „Zeitschrift für Japanisches Recht” 2012, nr 17 (34), s. 103 (111).

¹⁹ Y. Nishitani, *International Jurisdiction...*, *op. cit.*, s. 268.

Normy japońskie wydają się przy tym udzielać silniejszej ochrony konsumentom oraz pracownikom niż odpowiadające im normy rozporządzenia Bruksela Ibis. Po pierwsze, art. 3–4 Kpc jap. dopuszcza, aby niezależnie od jurysdykcji szczególnej w sprawach dotyczących umów konsumenckich oraz indywidualnych umów o pracę, przysługiwała jurysdykcja szczególna umowna z art. 3–3 Kpc jap. W przeciwieństwie bowiem do art. 17 oraz art. 20 rozporządzenia, które co do zasady wyłączają zastosowanie art. 7 tego aktu w sprawach „konsumenckich” i „pracowniczych”, Kpc jap. nie zawiera analogicznej normy. Po drugie, z uzasadnienia ustawy nowelizującej z dnia 2 maja 2011 r. wynika, że na gruncie art. 3–4 Kpc jap. ochronie podlega zarówno „pasywny”, jak i „aktywny” konsument²⁰.

3. Jeszcze *common law*?

Japońskie przepisy z zakresu międzynarodowego prawa postępowania cywilnego dotyczące jurysdykcji krajowej zawierają jednak wiele odmienności w stosunku do analogicznych przepisów reżimu brukselskiego. Odmienności te są na tyle istotne, że przesądzają one o niemożliwości przypisania obu zbiorów norm do jednej rodziny (w rozumieniu prawnoporównawczym). Odmienności te zostaną zaprezentowane na przykładzie doktryny *forum non conveniens*, przepisów o jurysdykcji wyłącznej oraz przepisów dotyczących postępowań cywilnych toczących się równolegle w różnych państwach.

3.1. *Forum non conveniens*

Tym, co w największym stopniu różni japońskie normy jurysdykcyjne od reżimu brukselskiego, jest dopuszczalność jednostronnego uznania się przez sąd japoński za niewłaściwy międzynarodowo. Tak w największym skrócie można określić anglosaską doktrynę *forum non conveniens*²¹. Jak wiadomo, przynajmniej od wydania przez Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej wyroku w sprawie C-281/02 *Owusu*²² możliwość zastosowania tej doktryny na gruncie przepisów rozporządzenia została

²⁰ *Ibidem*, przypis 119 i przywołane tam źródła.

²¹ H.C. Black, *Black's Law Dictionary*, 6. wyd., West Publishing, St. Paul, Minn. 1990, s. 655 i przywołane tam orzecznictwo sądów amerykańskich.

²² Wyrok TSUE z dnia 1 marca 2005 r., *Owusu*, C-281/02, EU:C:2005:120, sentencja.

kategorycznie odrzucona. Konkluzji tej nie podważa nawet treść art. 15 rozporządzenia Bruksela IIbis, który znajduje zastosowanie w transgranicznych sprawach rodzinnych. Przepis ten umożliwi bowiem jedynie zawieszenie postępowania i wezwanie sądu innego państwa do uznania swojej jurysdykcji. Ponadto przepis ten, zgodnie z jego wyraźną treścią, ma charakter wyjątku i jako taki powinien być wykładany wąsko.

Tymczasem art. 3–9 Kpc jap. umożliwi właściwemu międzynarodowemu sądowi japońskiemu stwierdzenie częściowego lub całkowitego braku jurysdykcji krajowej, jeśli biorąc pod uwagę naturę sprawy, położenie materiału dowodowego, związane ze sprawą trudności dowodowe dla pozwanego lub inne czynniki, sąd ten uzna, że zachodzą szczególnie okoliczności, w świetle których jego zdaniem rozpoznanie sprawy w Japonii stałoby w sprzeczności z zasadą słuszności lub mogłoby ono zakłócić prawidłowe i skuteczne rozpatrzenie sprawy. Przepis ten nie znajdzie jednak zastosowania, zgodnie z jego wyraźnym brzmieniem, w sytuacji, w której strony zawarły umowę prorogacyjną wyłączną, w której wskazały sąd japoński jako właściwy międzynarodowo, a także jeżeli sądowi temu przysługuje jurysdykcja krajowa wyłączna z mocy ustawy na zasadzie art. 3–10 Kpc jap.

Przepis ten nie definiuje w żaden sposób pojęcia „szczególnych okoliczności”, które mogłyby przesądzić o dopuszczalności jego zastosowania. Nie wydaje się również, aby pojęcie to należało wyklądać w świetle normy jurysdykcyjnej, której zastosowanie miałby on korygować²³. Artykuł 3–9 Kpc jap. nadaje zatem japońskim normom jurysdykcyjnym znaczny stopień elastyczności, jednakże za cenę ograniczenia ich przewidywalności.

Autorzy japońscy podkreślają przy tym, że w przeciwieństwie do anglosaskiej doktryny *forum non conveniens*, art. 3–9 Kpc jap. nie pozostawia sędziemu marginesu swobody w kwestii odmowy stwierdzenia właściwości międzynarodowej sądu japońskiego. Ich zdaniem, spełnienie przesłanek zawartych w tym artykule powinno automatycznie skutkować decyzją sędziego o stwierdzeniu braku właściwości międzynarodowej japońskiego sądu²⁴. Chociaż pogląd ten z dogmatycznego punktu widzenia wydaje się poprawny, tym niemniej z uwagi na sygnalizowaną wyżej

23 K. Takahashi, *Japan's Newly Enacted Rules on International Jurisdiction: with a Reflection on Some Issues of Interpretation*, 國際私法年報 („Kokusai shihō nenpō – Annual Report of International Private Law”) 2011, nr 13, s. 161–162.

24 Y. Nishitani, *International Jurisdiction...*, *op. cit.*, s. 271, przyp. 137 i przywołana tam literatura.

niedookreśloność pojęcia „szczególnych okoliczności”, jego praktyczna doniosłość budzi pewne wątpliwości.

3.2. Jurysdykcja wyłączna

Przepisy Kpc jap. dotyczące jurysdykcji wyłącznej (art. 3–5 ust. 1–3 Kpc jap.) wydają się sformułowane w sposób zbliżony do przepisów rozporządzenia. Ustawa ta, podobnie jak i rozporządzenie, przyznaje bowiem jurysdykcję krajową wyłączną sądom japońskim w sprawach, których przedmiotem jest ważność lub rozwiązanie spółki albo ważność decyzji jej organów (por. art. 24 pkt 2 rozporządzenia), a także w sprawach których przedmiotem jest rejestracja lub ważność praw własności intelektualnej zarejestrowanych w Japonii (por. art. 24 pkt 4 rozporządzenia).

Uderzający jest jednak brak przepisu ustanawiającego jurysdykcję wyłączną w sprawach, których przedmiotem są prawa rzeczowe na nieruchomościach, na wzór art. 24 pkt 1 rozporządzenia. Japoński Kodeks postępowania cywilnego zawiera przy tym normę jurysdykcyjną szczególną, przyznającą (niewyłączną) właściwość międzynarodową sądom państwa położenia rzeczy – zarówno ruchomości, jak i nieruchomości. Jak wiadomo, w obowiązującej, przekształconej wersji rozporządzenia zrezygnowano z tego rodzaju rozwiązania w odniesieniu do nieruchomości²⁵, zachowując je jedynie w szczątkowej formie w wypadku spraw dotyczących roszczeń cywilnoprawnych o odzyskanie, w oparciu o prawo własności, dobra kultury w rozumieniu art. 1 pkt 1 dyrektywy 93/7/EWG wszczętych przez osobę roszzczącą sobie prawo do odzyskania takiego dobra – przed sądy miejsca, w którym znajduje się dane dobro kultury w momencie wytoczenia powództwa²⁶. Analogiczne rozwiązanie, zawarte w art. 23 niemieckiej ordynacji postępowania cywilnego²⁷ uznane zostało za przykład tak zwanej jurysdykcji nadmiernej, zgodnie z załącznikiem nr 1 do rozporządzenia nr 44/2001²⁸.

²⁵ P. Mankowski, *Komentarz do art. 7 rozporządzenia Bruksela Ibis*, [w:] P. Mankowski (et al.) (red.), *European Commentaries on Private International Law. Commentary. Brussels Ibis Regulation*, Otto Schmidt, Köln 2016, nb 407, s. 344.

²⁶ Por. art. 7 pkt 4 rozporządzenia Bruksela Ibis. Spraw tego rodzaju nie należy mylić ze sprawami z zakresu restytucji dóbr kultury na podstawie dyrektywy 2014/60/UE.

²⁷ *Zivilprozessordnung* – ZPO z dnia 30 stycznia 1877 r., BGBl. I z 2005 r., s. 3202, ze zm.

²⁸ Rozporządzenie Rady (WE) nr 44/2001 z dnia 22 grudnia 2000 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych; Dz.Urz. UE L 12 z 16.1.2001, s. 1, ze zm.

Ustawodawca japoński podjął próbę ograniczenia nadmiernego charakteru jurysdykcji przyznanej na mocy art. 3–3 Kpc jap. ust. 3 tir. drugie, ograniczając ją wyłącznie do powództw o zapłatę, o ile wartość rzeczy nie jest „skrajnie niska” (pojęcie to nie zostało niestety zdefiniowane). Nadmierny charakter normy może również łagodzić zastosowanie omówionej wyżej klauzuli korekcyjnej z art. 3–9 Kpc jap.

Co szczególnie ciekawe, niektórzy przedstawiciele japońskiej doktryny prawa prywatnego międzynarodowego przyjmują, że przepisy o jurysdykcji wyłącznej z mocy ustawy działają zwrotnie na sądy obce (ang.: *reflexive effect*). Jeśli zatem jeden z łączników, o których mowa w art. 3–5 ust. 1–3 Kpc jap. położony jest poza Japonią, wówczas potwierdzona zostaje pośrednia jurysdykcja krajowa sądów tego państwa, a także stwierdzony zostaje brak bezpośredniej jurysdykcji krajowej sądów japońskich²⁹. Nie bez znaczenia są w tym wypadku również „szczególne okoliczności”, brane pod uwagę na gruncie klauzuli korekcyjnej, o której mowa w art. 3–9 Kpc jap. Jak wiadomo, unijne *acquis* konsekwentnie neguje zwrotne działanie norm dotyczących jurysdykcji wyłącznej³⁰.

3.3. Postępowania równoległe

W przeciwieństwie do rozporządzenia, Kpc jap. nie zawiera normy szczególnej, która regulowałaby jurysdykcję krajową w sytuacji, w której w różnych państwach toczy się równoległe kilka spraw cywilnych lub handlowych. Przepisy rozporządzenia zakładają tę samą (a przynajmniej porównywalną) jakość orzecznictwa sądów poszczególnych państw członkowskich, w związku z czym – na podstawie zasady wzajemnego zaufania – przyjmują regułę, zgodnie z którą jurysdykcja krajowa przysługuje sądowi tego państwa członkowskiego, w którym powództwo zostało wytoczone najwcześniej (por. art. 29 ust. 1 i n. rozporządzenia).

W przeciwieństwie do norm rozporządzenia, określających jurysdykcję krajową sądów państw członkowskich, japońskie normy jurysdykcyjne mają – posługując się językiem europejskiego prawa prywatnego

²⁹ Y. Nishitani, *International Jurisdiction...*, *op. cit.*, s. 254, z przywołaniem wyroku japońskiego SN w sprawie *Sadhvani* z dnia 28 kwietnia 1998 r., Minshū 52–3, 853 = JAİL 42 (1999); *Ibidem*, s. 264, 271.

³⁰ Opinia TSUE z dnia 7 lutego 2006 r., *Nowa Konwencja z Lugano*, 1/03, EU:C:2006:81, pkt 153.

międzynarodowego – zastosowanie powszechne (uniwersalne). Mogą one zatem wskazać jako właściwe międzynarodowo zarówno sądy państwa, które pracują równie sprawnie i wydajnie co sądy japońskie, jak i sądy, które w ogóle nie funkcjonują (na przykład sądy państwa znajdującego się w stanie wojny). Stąd też odrzucenie równie optymistycznego założenia w wypadku japońskich norm jurysdykcyjnych wydaje się uzasadnione.

Nic nie stoi jednak na przeszkodzie, aby i w tym wypadku zastosować regułę korekcyjną z art. 3–9 Kpc jap. Chociaż nie istnieje zamknięty katalog czynników, jakie należy wziąć w tym względzie pod uwagę, bez wątpienia istotne będzie zaawansowanie postępowania w drugim sądzie, a także miejsce położenia materiału dowodowego (w szczególności przedmiotu sporu). Pierwszeństwo czasowe wniesienia powództwa nie będzie jednak rozstrzygające.

Pomijając zniuansowane podejście do samego uruchomienia klauzuli korekcyjnej do równoległe toczących się spraw cywilnych lub handlowych przed sądami kilku państw w porównaniu do przepisów rozporządzenia regulujących kwestię *litis alibi pendens*, wskazać można na pewną wynikającą stąd różnicę o bardziej szczegółowym charakterze.

Z kolei na gruncie art. 8 pkt 1 rozporządzenia, w orzecznictwie TSUE uzależnia się dopuszczalność połączenia kilku równoległe toczących się spraw cywilnych lub handlowych przed sądem jednego państwa członkowskiego od ich tożsamości zarówno co do faktów, jak i co do prawa³¹. Artykuł 3–9 Kpc jap. nie zawiera tego rodzaju ograniczenia, w związku z czym na pierwszy rzut oka ma ona charakter bardziej elastyczny, a jego zakres zastosowania jest szerszy. W praktyce sądowej normy japońskie okazują się jednak równie rygorystycznie co normy europejskie, a to z uwagi na odesłanie zawarte w art. 7 Kpc jap. do art. 38 tego kodeksu, który to przepis zawiera analogiczne wymaganie tożsamości spraw pod względem faktycznym i prawnym³².

4. Zakończenie

Zaprezentowana wyżej krótka analiza japońskich norm jurysdykcyjnych ilustruje ich podwójną naturę – z jednej strony widoczna jest inspiracja

31 Wyrok TSUE z dnia 13 lipca 2006 r., *Roche Nederland i in.*, C-539/03, EU:C:2006:458, pkt 26.

32 Lopez-Tarruella A., *Jurisdiction in Intellectual Property Disputes in the Proposal to Reform the International Civil Procedure Law in Japan: an Assessment from Europe*, „Zeitschrift für Japanisches Recht” 2010, nr 15 (30), s. 26–28.

przepisami reżimu brukselskiego, z drugiej zaś strony niespotykana na kontynencie możliwość stwierdzenia przez sąd braku swojej właściwości międzynarodowej.

Normy jurysdykcyjne można klasyfikować w różny sposób. W tym miejscu zostanie podjęta próba klasyfikacji w oparciu o dwa kryteria: przewidywalności oraz elastyczności. Przyjmując założenie, że zarówno przewidywalność jak i elastyczność norm jurysdykcyjnych jest stopniowalna, można zbudować układ współrzędnych, którego osie oznaczone będą w następujący sposób: oś odciętych – przewidywalność – od najmniej do najbardziej przewidywalnych; oś rzędnych – elastyczność – od najmniej do najbardziej elastycznych.

Najmniejszą elastyczność należy przypisać normom reżimu brukselskiego. Wynika to między innymi z braku odpowiednika klauzuli korekcyjnej z art. 3–9 Kpc jap., a także z uregulowania zagadnienia *litis alibi pendens* zgodnie z zasadą *prior tempore, potior iure*³³. Bardziej elastyczne od nich są japońskie normy jurysdykcyjne, a najbardziej – normy jurysdykcyjne *common law*, gdzie doktryna *forum non conveniens* pozostawia sędziemu dyskrecję co do stwierdzenia braku jurysdykcji krajowej.

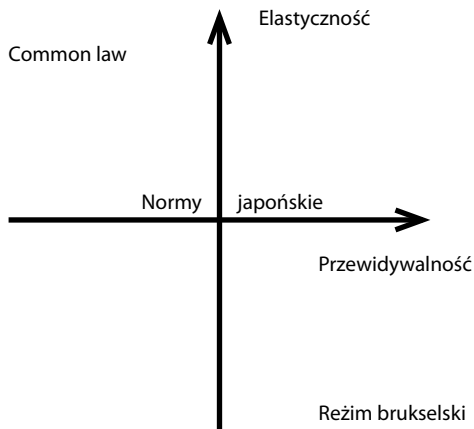
Najbardziej przewidywalne są normy reżimu brukselskiego. Ich przewidywalność jest bowiem nadrzędnym celem rozporządzenia jurysdykcyjnego³⁴, a brak elastyczności – ceną, jaką za osiągnięcie tego celu płaci społeczeństwo. Nieco mniej przewidywalne są normy japońskie, które wprawdzie od 1 kwietnia 2012 r. mają charakter pisany, ale zawierają zarazem klauzulę korekcyjną z art. 3–9 Kpc jap. Najmniej przewidywalne są normy jurysdykcyjne *common law*, które zasadniczo nie mają charakteru pisanego³⁵, a wywodzone są z orzecznictwa sądowego. Taki też charakter miały japońskie normy jurysdykcyjne przed uchwaleniem ustawy z dnia 2 maja 2011 r. Analiza ta została zobrazowana na wykresie 1 na następnej stronie.

Widać zatem wyraźnie, że japońskie normy jurysdykcyjne zajmują pozycję pośrednią między normami brukselskiego oraz normami *common law*, i to zarówno pod względem przewidywalności, jak

33 Por. art. 29 ust. 1 i n. rozporządzenia Bruksela Ibis.

34 Por. motyw piętnasty preambuły rozporządzenia Bruksela Ibis.

35 Pomijając przypadek Irlandii, Cypru oraz Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej do chwili formalnego wystąpienia z Unii Europejskiej, w sprawach wewnętrznych, a także norm jurysdykcyjnych zawartych w umowach międzynarodowych obowiązujących w państwach *common law*.

Wykres 1. Klasyfikacja norm jurysdykcyjnych; opracowanie własne.

i elastyczności. Niniejsze rozważania nie pozwalają na udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy japońskim normom jurysdykcyjnym bliżej jest do jednego, czy też do drugiego modelu (o ile udzielenie odpowiedzi na to pytanie w ogóle jest możliwe). Zresztą Japonia podąża i będzie podążać własną drogą, i bardzo możliwe, że umiejscowienie japońskich norm jurysdykcyjnych na powyższym wykresie jeszcze nie raz się zmieni.

Bibliografia

- Dogauchi M., *Act for Partial Revision of the Code of Civil Procedure and Civil Provisional Remedies Act*, „Japanese Yearbook of International Law” 2011, nr 54, s. 723–732.
- Kono T., *The Reform of International Civil Procedure Law in Japan*, „Zeitschrift für Japanisches Recht” 2010, nr 15 (30), s. 147–173.
- Lopez-Tarruella A., *Jurisdiction in Intellectual Property Disputes in the Proposal to Reform the International Civil Procedure Law in Japan: an Assessment from Europe*, „Zeitschrift für Japanisches Recht” 2010, nr 15 (30), s. 5–31.
- Nakano S., *New Rules of International Civil Jurisdiction in Japan*, http://www.law.kobe-u.ac.jp/GMAP/summer_school/2014_materials/Lecture8_Nakano.pdf (dostęp: 27.04.2018).

- Nishitani Y., *International Jurisdiction of Japanese Courts in a Comparative Perspective*, „Netherlands International Law Review” 2013, nr 2 (60), s. 251–277.
- Nishitani Y., *Wann sind die Gerichte in Japan zuständig? – Einführung in die neuen internationalen Zuständigkeitsregelungen*, „Zeitschrift für Japanisches Recht” 2012, nr 17 (33), s. 197–204.
- Nishitani Y., *Die internationale Zuständigkeit japanischer Gerichte in Zivil- und Handelssachen*, IPRax 2013, nr 3 (33), s. 289–295.
- Takahashi K., *Japan’s Newly Enacted Rules on International Jurisdiction: with a Reflection on Some Issues of Interpretation*, 国際私法年報 („Kokusai shihō nenpō – Annual Report of International Private Law”) 2011, nr 13, s. 146–170.
- Yokomizo D., *The New Act on International Jurisdiction in Japan: Significance and Remaining Problems*, „Zeitschrift für Japanisches Recht” 2012, nr 17 (34), s. 95–113.

ABSTRAKT

JAPOŃSKIE NORMY JURYSDYKCYJNE

– JUŻ REŻIM BRUKSELSKI CZY JESZCZE *COMMON LAW*?

Autor sygnalizuje wybrane podobieństwa japońskich norm jurysdykcyjnych do norm reżimu brukselskiego Unii Europejskiej (w szczególności zaś do rozporządzenia Bruksela Ibis). Następnie przedstawione zostają te normy, które mają charakter wyraźnie odmienny, decydujący o tym, że przepisów japońskiego Kodeksu postępowania cywilnego z zakresu międzynarodowego prawa postępowania cywilnego o jurysdykcji krajowej nie da się jednoznacznie przyporządkować ani do reżimu brukselskiego, ani do *common law*.

SŁOWA KLUCZOWE: prawo prywatne międzynarodowe, jurysdykcja krajowa, Japonia.
